

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Pszów jako centrum religijne ziemi rybnicko-wodzisławskiej

Author: Mateusz Sobeczko

Citation style: Sobeczko Mateusz. (2017). Pszów jako centrum religijne ziemi rybnicko-wodzisławskiej. W: Z. Hojka, K. Nowak (red.), "Turystyka historyczna. T. 1" (S. 148-163). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

MATEUSZ SOBECZKO

Pszów jako centrum religijne ziemi rybnicko-wodzisławskiej

Pszów as the religious center of Rybnik-Wodzisław lands

ABSTRACT: Through the course of history, the sanctuary in Pszów was one of the most important places of the Mother of God cult in Upper Silesia. The main aim of exploration was to see the mentioned lands as a center created in human conscience. The cult of the Mother of God, pilgrimages, creating the deanery in 1924, the social structure, and a specific type of religiosity and mentality as well are the main reasons which evidence the role of Pszów as a religion center. Listed elements let us consider Pszów as the religious center of Rybnik–Wodzisław lands. Finally, the history of the church in Pszów, the temple architecture, combating the pilgrimages in 1945–1989 and efforts of sanctuary development are described there as well.

KEY WORDS: The Shrine of Our Lady of the Smile history, pilgrimages to Pszów, Pszów as the religious center

SŁOWA KLUCZE: Historia sanktuarium w Pszowie, ruch pielgrzymkowy do Pszowa, Pszów centrum religijnym

„Jest to Dekanat [Pszów – przyp. M.S.] skupiony wokół Sanktuarium »numer dwa« w naszej [katowickiej – przyp. M.S.] Diecezji. To jednak po Piekarach, Matka Boska Pszowska otaczająca płaszczem całą tę część tutaj południową Diecezji, znaczy południowo-zachodnią właściwie jak to się mówi rybnicko-wodzisławsko-jastrzębską, także w tym znaczeniu to jest to jakieś ważne centrum dla naszej [katowickiej – przyp. M.S.] Diecezji. No i też ważna składowa, tego bez czego nasza Diecezja katowicka nie byłaby sobą, mianowicie ziemi rybnickiej, tej mentalności charakterystycznej dla pewnego typu pobożności, który nie występuje w tym kształcie tutaj w okolicach Katowic”¹. Słowa księdza Jerzego Szymika podkreślają ważność Pszowa, jako miejsca kultu Matki

¹ Wywiad przeprowadzony 31 marca 2011 roku przez autora z księdzem profesorem Jerzym Szymikiem (rkps w posiadaniu autora), s. 1.

Boskiej w diecezji katowickiej. W 1974 roku biskup katowicki Herbert Bednorz w dekrecie wizytacyjnym parafii pszowskiej wspomniał, aby Pszów stał się centrum dla Rybnickiego Okręgu Węglowego². O tym, że Pszów możemy nazwać centrum religijnym świadczą przede wszystkim takie cechy, jak: szczególnie kult Matki Boskiej, pielgrzymki, ustanowienie w 1924 roku w Pszowie dekanatu, struktura społeczna oraz specyficzny typ mentalności i religijności ziemi rybnicko-wodzisławskiej. Na podstawie tych właśnie elementów należy rozważać miejsce Pszowa, jako centrum religijnego.

Początki Kościoła katolickiego w Pszowie datuje się już na XIII wiek. W tym czasie wieś była lokowana na prawie niemieckim i najprawdopodobniej wtedy wybudowano też pierwszy kościół. Niektórzy autorzy datują powstanie kościoła pod wezwaniem Świętego Krzyża jeszcze wcześniej³. Znaczenie Pszowa diametralnie wzrasta dopiero w momencie przywiezienia kopii obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej⁴. Płótno zostało zakupione w 1722 roku w Częstochowie przez parafian i księdza wikarego pszowskiego Jana Franciszka Niemczyka. Kopia została poświęcona zgodnie z tradycją przez potarcie o oryginał⁵. Po przywiezieniu do Pszowa, obraz okazał się dość mocno zniszczony, dlatego też ówczesny proboszcz pszowski ksiądz Grzegorz Panczoszek oddał go do renowacji malarzowi z Wodzisławia – Fryderykowi Siedleckiemu. Obraz został tak przez niego przemalowany, że zniknęły z niego charakterystyczne rysy Czarnej Madonny i odtąd możemy mówić o obrazie Matki Boskiej Pszowskiej⁶. Ponownego poświęcenia obrazu dokonał ksiądz proboszcz parafii pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Wodzisławiu i dziekan Paweł Józef Mizia. Miało to miejsce w święto Matki Boskiej Szkaplerznej, w 1723 roku.

² Archiwum Dekanatu Pszów (dalej: ADPsz), Pszów, Dekret wizytacyjny z dnia 6 listopada 1974 roku, [b.s.].

³ L. MUSIOL: *Monografia historyczna Pszowa oraz zarys historyczny gminy i parafii Krzyżkowice*. Pszów 1998, s. 60–61; A. KOPCZYK: *Pszów jako osada górnicza*. Rybnik 2009, s. 27 (praca licencjacka w posiadaniu autora).

⁴ F. MAROŃ: *Dzieje Pszowa jako mikroregionu górnośląskiego życia parafialnego, pątniczego i narodowego*. „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 1976, nr 9, s. 177; J. PAWLIK: *Miejsca pątnicze i ruch pielgrzymkowy w Diecezji katowickiej*. „Nasza Przyszłość. Studia z dziejów Kościoła kultury katolickiej w Polsce” 1975, nr 44, s. 172.

⁵ K. KOWOL: *Kronika Pszowa i Rydułtów, 107 lat należących do parafii pszowskiej oraz opis kopalni Anna, której stuletni jubileusz przypada na rok 1943*. Katowice 1939, s. 51; A. MATUSZCZYK-KOTULSKA: *Pszów. Sanktuarium nadziei*. Pszów 2006, s. 14; Z. KARWOT: *Pszów. Kult Matki Boskiej (1723–1921)*. Marklowice 2001, s. 19.

⁶ *Kronika czyli historyczna wiadomość o Pszowie farnem i pątnem miejscu w Rybnickim w pruskiem Górnem Szlązku ułożona i napisana przez Księdza Pawła Skwarę Fararza pszowskiego i Rydułtowskiego i Księdza Augustyna Wolczyk kapelana z dodatkiem kroniki o Rydułtowskiej ku Pszowu połączonej Parafii*. Rybnik. A. KRUMMER: 1862, s. 20–21; K. KOWOL: *Kronika Pszowa...*, s. 51; L. MUSIOL: *Monografia historyczna...*, s. 71; I. LIBURA: *Z dziejów domowych powiatu. Gawęda o ziemi rybnickiej*. Opole 1984, s. 46; www.sanktuarium.pszow.wiara.pl (dostęp: 2.01.2016).

Po powrocie do Pszowa obraz zawisł na filarze obok wejścia do zakrystii. Od tego momentu ksiądz proboszcz Panczoszek oraz wikary modlili się przed tym obrazem. Z czasem dołączali do nich kolejni parafianie⁷. Do 1727 roku obraz służył, jako feretron w czasie lokalnych pielgrzymek. Stopniowo zaczęły rozprzestrzeniać się wieści o łaskach i cudach doznanych w Pszowie. Wraz z rozpowszechnianiem się informacji o cudownej mocy obrazu, wzrosła liczba zawieszanych wot, które były potwierdzeniem siły, jaka płynęła z wizerunku⁸. Baron Jan Bernard Welczyk, kolator kościoła pszowskiego poprosił dziekana Pawła Józefa Mizię, a następnie Wikariat Generalny we Wrocławiu o zbadanie doznanych w Pszowie cudów. Powołana w tym celu została specjalna komisja, której zadaniem było sprawdzenie wiarygodności podawanych informacji. Odbyły się dwa przesłuchania świadków – w roku 1729 i 1730, w wyniku których obraz został przeniesiony do bocznego ołtarza⁹. W roku 1743 rozpoczęto budowę nowego kościoła, a 23 czerwca 1750 roku na wizytację do Pszowa przybył biskup Filip II hrabia de Schaffgotsch, który kazał przenieść obraz do głównego ołtarza. Odtąd wizerunek wisi w najważniejszym miejscu świątyni¹⁰. Podkreślenia znaczenia cudowności obrazu dokonał także papież Pius VI, który 3 lipca 1795 roku wydał brewe, w którym ustanowił odpust zupełny i wieczysty dla tych, którzy w pobożnej intencji odwiedzą kościół w Pszowie i pomodlą się w nim. Odpust taki można uzyskać raz w roku¹¹.

Kościół w Pszowie jest zbudowany z kamienia i cegły w stylu późnogotyckim, założony na rzucie prostokąta, jednonawowy i pięcioprzęsłowy. W południowym przęśle znajdują się dwie wieże, zakończone neobarokowymi, cebulastymi hełmami z latarniami i kopułkami, obitymi blachą, które zakończone są żelaznymi krzyżami o lotaryńskim kształcie. We wnętrzu kościoła znajduje się sklepienie kolebkowe z lunetami, na parzystych gurtach. Wnętrze kościoła utrzymane zostało w stylu barokowym. Na środku prezbiterium znajduje się ołtarz główny w kształcie barkowego motywu „przerwanego tempietta”¹². Oprócz ołtarza głównego w kościele jest jeszcze sześć ołtarzy bocznych: św. Józefa, św. Antoniego Padewskiego, św. Anny Samotrzeciej, św. Barbary,

⁷ F. MAROŃ: *Dzieje Pszowa...*, s. 185.

⁸ J. MYSZOR: *Pielgrzymki Górnoślązaków w XIX i na początku XX wieku*. „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 1982, nr 15, s. 156; F. MAROŃ: *Dzieje Pszowa...*, s. 185–186.

⁹ K. KOWOL: *Kronika, czyli historia przeszłości kościołów nad Odrą*. T. 2. Pszów 1938, s. 13–14; M. MIELAŃCZYK: *Przy ołtarzu niebieskiej pocieszycielki. Kształtowanie sanktuarium maryjnego wokół cudownego wizerunku Matki Boskiej w Pszowie*. Pszów 2010, s. 32; Z. KARWOT: *Pszów. Kult...*, s. 20–21; A. MATUSZCZYK-KOTULSKA: *Pszów. Sanktuarium...*, s. 19; J. PAWLIK: *Miejsca pątnicze...*, s. 172–174.

¹⁰ L. MUSIOŁ: *Monografia historyczna...*, s. 75–77.

¹¹ Z. KARWOT: *Pszów. Kult...*, s. 21; A. MATUSZCZYK-KOTULSKA: *Pszów. Sanktuarium...*, s. 20.

¹² P. PORWOL: *Bazylika NMP w Pszowie*. Racibórz 2003, s. 2–4; M. MIELAŃCZYK: *Przy ołtarzu...*, s. 83–86.

Matki Boskiej Bolesnej (Pieta) oraz najnowszy z lat 70. XX wieku ołtarz Bożego Miłosierdzia¹³.

Fot. 1. Sanktuarium maryjne Matki Bożej Uśmiechniętej w Pszowie. Zbiory własne autora

Znaczenie Pszowa dla ziemi rybnicko-wodzisławskiej można zrozumieć głównie poprzez ruch pielgrzymkowy. Wierni przybywali na dwa odpusty: świętych Piotra i Pawła w czerwcu oraz w święto Narodzenia Najświętszej Maryi Panny we wrześniu¹⁴. Pszów od momentu rozpowszechnienia się kultu Matki Boskiej Pszowskiej stał się miejscem pątniczym, do którego przybywali wierni z trzech kręgów kulturowych – polskiego, morawskiego i niemieckiego. Większość miejsc pielgrzymkowych na ziemiach polskich była związana z kultem Maryi, czego początki możemy zaobserwować właśnie w XVII i XVIII wieku, co związane było z ugruntowaniem się katolicyzmu po reformacji i kontrre-

¹³ A. MATUSZCZYK-KOTULSKA: *Pszów. Sanktuarium...*, s. 60–70.

¹⁴ Ibidem, s. 25.

formacji¹⁵. Pszów również wpisuje się w tak określone ramy czasowe. Z kolei w XIX wieku Pszów był jednym z najczęściej odwiedzanych miejsc pątniczych na Śląsku, obok Piekar Śląskich, Góry świętej Anny czy Bogucic¹⁶. Na pielgrzymki w połowie XIX wieku, według pszowskich kronikarzy – księdza Pawła Skwary i Augustyna Wolczyka, przybywała ludność z trzech wspomnianych obszarów kulturowych i językowych. Pielgrzymki polskie przychodziły z Mikołowa, Bierunia, Pszczyny, Żor, Strumienia, Skoczowa, Cieszyna, Frydku, Frysztatu, Bogumina, Opawy, Baborowa, Głubczyc, Głogówka, Koźla, Ujazdu, Sośnicowic, Pilchowic, Gliwic, Rybnika, Wodzisławia oraz z przyległych wsi i miasteczek. Niemieckie z kolei przybywały z Szywałdu niedaleko Gliwic, Raciborza, Głubczyc i okolic. Morawskie znów głównie z biskupstwa ołomunieckiego¹⁷. Wraz z zakończeniem I wojny światowej i zachodzącymi zmianami politycznymi i administracyjnymi zakończył się bardzo ważny okres w historii Pszowa. Radykalnie zmniejszyła się ilość pielgrzymek z czeskiego i niemieckiego kręgu kulturowego. W tym też momencie znikła wyjątkowość, obumarł duch „tygla etnicznego”¹⁸. Idealnie opisują to słowa księdza profesora Jerzego Szymika, pochodzącego z Pszowa: „otwarta przestrzeń Bramy Morawskiej, z Pszowską Bazyliką na jej szczycie jest od wieków trójkątem kultur. Przenikają się tu bowiem kultury polska, niemiecka, i czeska (morawska). I one też – wszystkie! – współtworzyły historię oraz klimat duchowy sanktuarium. W ciągu ostatnich niespełna trzech wieków pątnicy pochodzili z tych właśnie trzech obszarów kulturowych i z odpowiadających im przestrzeni językowych. W swoich językach tutaj się modlili, słuchali kazań, spowiadali się”¹⁹.

Dzięki wizerunkowi Maryi Pszów stał się słynny na całą okolicę i nie tylko: „Wiara w cudowną moc pszowskiego obrazu Maryi ściąga co roku duże masy ludzi przy okazji różnych uroczystości maryjnych...”²⁰. Potwierdzeniem tej tezy może być fotografia pszowskiego sanktuarium zamieszczona w śpiewniku kościelnym z 1859 roku²¹, która świadczy o wyjątkowej roli

¹⁵ J. GÓRECKI: *Pielgrzymki na Górnym Śląsku w latach 1869–1914*. Katowice 1994, s. 20.

¹⁶ J. MYSZOR: *Pielgrzymki Górnoślązaków...*, s. 152.

¹⁷ *Chronik des Pfarr- und Wallfahrtsorten Pschow im Kreise Rybnik in preussisch Oberschlesien; nebst einem Anhang: Chronik der nach Pschow adjungirten Parochie Rydultau / bearbeitet und hrsg. von Paul Skwara, Augustin Wolczyk*. Rybnik, wyd. A. KRUMMER, 1861, s. 86–88.

¹⁸ A. KUNCE: *Konkret smakuje najbardziej*. W: A. KUNCE, Z. KADLUBEK: *Mysleć Śląsk. Wybór esejów*. Katowice 2007, s. 105.

¹⁹ J. SZYMIK: *Dziennik pszowski. 44 kartki o ludziach, miejscach, Śląsku i tęsknocie*. Pszów–Katowice 2004, s. 14.

²⁰ F. TRIEST: *Topographisches Handbuch von Oberschlesien. Zweite Hälfte*. Wrocław 1865, s. 769–770.

²¹ *Domowy śpiewnik kościelny i domowy wraz z książką modlitewną, dla wygody katolików z różnych księzek i śpiewników zebrany i ułożony, polecony przez Jego Eminencyą Kardynała, Xiążęcia Biskupa wrocławskiego Melchiora de Diepenbrock i Jaś. Wiel. Biskupa z Dyany, Sufragana wrocławskiego Daniela Latussek*. Piekary 1859, [b.s.].

tego miejsca pątniczego. Reprodukacja pokazuje pielgrzymkę zmierzającą z krzyżem i sztandarami od strony Raciborza. Podkreśla i daje nam świadectwo tego, jak ważne było to miejsce dla okolicznej ludności. Historia Pszowa jest też wpisana w specyfikę historii Śląska. Napis na wyżej wspomnianej fotografii został umieszczony bowiem w trzech językach – polskim, czeskim i niemieckim. Pszów znajduje się u podnóża Bramy Morawskiej, leżał na pograniczu trzech kultur, spotykały się w nim te trzy grupy językowe i to właśnie świadczy o wyjątkowości tego miejsca. Istnieje wiele przykładów ścierania się wpływów. W połowie XIX wieku, 13 maja 1847 roku, w dniu poświęcenia kamienia węgielnego pod wschodnią wieżę kościelną i w czasie misji świętych w 1853 roku kazania zostały wygłoszone w języku polskim i niemieckim²². Podobnie także u źródeł rodzenia się kultu w Pszowie, kiedy to w czasie przesłuchań świadków cudów w latach 1729–1730 spisano zeznania w tym języku, w którym się wypowiadali. Stąd zachowały się zeznania w większości w języku polskim, ale też niemieckim, czeskim, a dwóch księży zeznawało po łacinie²³.

Wybuch II wojny światowej spowodował zmniejszenie roli Pszowa, jako centrum pielgrzymkowego ziemi rybnicko-wodzisławskiej. Praktycznie zanikł ruch pątniczy²⁴, a powodów takiej sytuacji było kilka. Sam czas wojny nie sprzyjał takiej formie religijnej, jaką była pielgrzymka, ponieważ istniało zagrożenie własnego życia, czy aresztowanie. Brakowało także mężczyzn, którzy często zostawali powołani do wojska, a kobiety w tym czasie miały wiele obowiązków domowych. Często także były zmuszane do pracy fizycznej. Istniał zakaz organizacji pielgrzymek wprowadzony przez władze okupacyjne, które zabroniły wszelkiego rodzaju pochodów i pielgrzymek poza granicami kościołów. W diecezji katowickiej zostały wprowadzone przepisy obowiązujące w Rzeszy Niemieckiej jeszcze przed wybuchem wojny. Zgodnie z treścią dekretu szefa Gestapo Reinharda Heydricha z 7 grudnia 1934 roku, można było urządzać tylko pielgrzymki, które miały dłuższą tradycję. Pojęcie dłuższej tradycji nie do końca było jasne, stąd minister spraw kościelnych Hans Kerrl w dekreście z 17 września 1937 roku wyjaśnił je dokładniej. Dłuższa tradycja zgodnie z tym dekretem oznaczała pielgrzymki, które miały cały czas ten sam cel, organizowane były z tej samej okazji i od dłuższego czasu. W diecezji katowickiej oznaczało to pielgrzymki, które musiały być przygotowywane przed 1931 rokiem. Przepisy te faktycznie ich nie zabraniały, a mimo to nie odbywały się²⁵. Poza tym w czasie wojny każda pielgrzymka mogła być odczytana jako forma manifestacji antyna-

²² Z. KARWOT: *Pszów. Kult...*, s. 41.

²³ L. MUSIOŁ: *Monografia historyczna...*, s. 72.

²⁴ M. MIELAŃCZYK: *Przy ołtarzu...*, s. 42.

²⁵ J. MYSZOR: *Stosunki Kościoła – państwo okupacyjne w Diecezji katowickiej 1939–1945*. Katowice 1992, s. 208–209; J. PAWLIK: *Diecezja katowicka*. W: *Życie religijne w Polsce pod okupacją hitlerowską 1939–1945*. Red. Z. ZIELIŃSKI. Warszawa 1982, s. 231–232.

zistowskiej, a tym samym propolskiej. Każdy ksiądz zdawał sobie z tego sprawę i z możliwości represji dotyczących zarówno uczestników jak i organizatorów. Także same władze nazistowskie mogłyby za pomocą agentów zorganizować prowokację, a w jej wyniku aresztować uczestników. Wszystkie te możliwości brali pod uwagę księża, którzy przed wojną organizowali pielgrzymki do Pszowa. Ideą naczelną biskupa katowickiego Stanisława Adamskiego było przetrwanie biologiczne ludności na Śląsku, nawet kosztem pewnych ustępstw. Mimo to ruch pielgrzymkowy nie zanikł do końca. Pątnicy często udawali się indywidualnie do Pszowa, gdzie spotykali się w kościele ze swoim księdzem, który prowadził pielgrzymkę dookoła świątyni²⁶.

Po 1945 roku nastąpiło ponowne ożywienie życia religijnego. Jednak nowe władze komunistyczne wśród wielu działań zmierzających do ograniczenia roli Kościoła katolickiego, dążyły również do likwidacji ruchu pielgrzymkowego. Głównym celem władz było przede wszystkim utrudnienie zorganizowania samej pielgrzymki i tym samym ograniczenie jej zasięgu. Z tego powodu ruch pątniczy spychano na obrzeża miasta, nie zezwalano na noszenie sztandarów, używania megafonów, czy wywieszanie flag. Zabronione było korzystanie ze środków komunikacji i pojazdów z zakładów pracy. Represjonowano samych pątników, którym grożono zwolnieniem z pracy, przeniesieniem na gorsze stanowisko, czy wyrzuceniem ze studiów. W celu obniżenia frekwencji wprowadzano celowe ograniczenia w ruchu drogowym. Organizowane były konkurencyjne imprezy świeckie, takie jak koncerty, czy zawody sportowe. Wprowadzano również bardzo ciekawą ramówkę w telewizji. W celu „zeświecczenia” samych uroczystości w pobliżu sanktuariów stawiano budki z piwem, strzelnice, karuzele, aby zastąpić nastrój modlitewny – jarmarczny²⁷.

„Z ogromną radością pragnę stwierdzić, że ostatnia pielgrzymka wiernych z okręgu rybnicko-wodzisławskiego w niedzielę, 8 IX br., zgromadziła wielką ilość ludzi. Jest to tym bardziej godne podkreślenia, że zwłaszcza w powiecie wodzisławskim różne czynniki pozakościelne czyniły wielkie trudności i stwarzały przeszkody wielu wiernym w swobodnym odbywaniu tej pielgrzymki”²⁸.

²⁶ J. PAWLIK: *Diecezja katowicka...*, s. 231–232.

²⁷ Ł. MAREK: „Kler to nasz wróg”. *Polityka władz państwowych wobec Kościoła katolickiego na terenie województwa katowickiego w latach 1956–1970*. Katowice 2009, s. 327–367; H. DOMINICZAK: *Organy Bezpieczeństwa PRL wobec Kościoła katolickiego w latach 1944–1989*. Warszawa 2000, s. 278–281; „Gość Niedzielny” 2008, nr 28, dodatek „Przez morze czerwone. Kościół w Polsce pod rządami komunistów. Pielgrzym w PRL”, s. 2–7; J. GÓRECKI: *Z wdzięcznością i błaganiem u Matki Bożej Piekarskiej: studium historyczno-pastoralne pielgrzymowania do Piekar Śląskich*. Katowice 2008, s. 223–224; K. BANAŚ: *Komunistyczny aparat bezpieczeństwa wobec pielgrzymek stanowych do Piekar Śląskich (1947–1989)*. Katowice 2013, s. 62–85.

²⁸ Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach (dalej: AAKat.), Akta lokalne, Pszów Parafia Narodzenia NMP. Ogólne 1927–1978, sygn. AL. 01894, Pismo biskupa Bednorza z 12 września 1974 roku, k. 398.

Z napisanych w 1974 roku słów biskupa katowickiego Herberta Bednorza wynika, że także Pszów stał się areną działalności władz politycznych, które dążyły do zlikwidowania ruchu pątniczego²⁹. W wywiadzie arcybiskup katowicki Damian Zimoń podkreślał wysiłki służb specjalnych prowadzone wobec takich miejsc kultu jak Piekary Śląskie, Pszów, czy Turza Śląska: „to pielgrzymowanie pszowskie się pogłębiło. W czasach komunistycznych to były takie wysiłki, żeby jakoś je tam pomniejszyć”³⁰. Idąc tym tropem w źródłach zarówno kościelnych, jak i państwowych można faktycznie natrafić na ślady walki władz z Kościołem na omawianym odcinku. W szczególności protokoły wizytacji dekanalnych pełne są notatek na ten temat. Przykładem może być informacja z Syryni, gdzie pielgrzymki: „zabronił Urząd do Spraw Wyznań”³¹. W 1969 roku ksiądz proboszcz Józef Kulesa z Zawady podał nawet powód, dla którego pielgrzymka nie mogła się odbyć. Zdaniem władz pochód spowodowałby utrudnienia w ruchu drogowym, a także zagrożenie bezpieczeństwa i porządku³². Powód podany przez władze był typowym argumentem, na który bardzo często się powoływano. Także dokumentacja Wydziału do Spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach dostarcza informacji o odmowach zezwoleń na pielgrzymki do Pszowa. We wszystkich zachowanych materiałach był podawany jeden i ten sam powód. Przykładowo władze nie wydały zezwolenia na pielgrzymkę z Gaszowic w dniu 10 września 1967 roku podając następujące uzasadnienie: „udzielenie

²⁹ Zob.: Ł. MAREK: „Kler to nasz wróg”. *Polityka władz państwowych wobec Kościoła katolickiego na terenie województwa katowickiego w latach 1956–1970*. Katowice 2009; A. DUDEK, R. GRYZ: *Komuniści i Kościół w Polsce (1945–1989)*. Kraków 2003; A. MICEWSKI: *Kościół – Państwo 1945–1989*. Rzeszów 1994; B. NOSZCZAK: *Polityka państwa wobec Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce w okresie internowania prymasa Stefana Wyszyńskiego 1953–1956*. Warszawa 2008; K. PAWLICKA: *Polityka władz wobec Kościoła katolickiego (grudzień 1970 – październik 1978)*. Warszawa 2004; *Propaganda antykościelna w Polsce w latach 1945–1978*. Red. S. DĄBROWSKI, B. ROGOWSKA. Wrocław 2001; *Represje wobec duchowieństwa Kościołów chrześcijańskich w okresie stalinowskim w państwach byłego bloku wschodniego*. Red. J. MYSZOR, A. DZIUROK. Katowice 2004; *Represje wobec osób duchownych i konsekrowanych w PRL w latach 1944–1989*. Red. A. GRZEŚKOWIAK. Lublin 2004; *Spółeczeństwo – Państwo – Kościół (1945–2000)*. *Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej Szczecin, 15–16 VI 2000 r.* Red. A. KAWECKI, K. KOWALCZYK, A. KUBAJ. Szczecin 2000; *Stalinizm i rok 1956 na Górnym Śląsku*. Red. A. DZIUROK, B. LINK, K. TARKA. Katowice–Opole–Kraków 2007; Z. ZIELIŃSKI: *Kościół w Polsce: 1944–2002*. Radom 2003; J. ŻARYN: *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944–1989)*. Warszawa 2003; J. ŻARYN: *Kościół w PRL*. Warszawa 2004; M. SOBECKO: *Ponad granicami. Budowa nowej socjalistycznej rzeczywistości przez polskie władze komunistyczne w latach 1945–1989*. W: *Problematyka granic w refleksji społeczno-humanistycznej*. Red. M. KORNACKA, G. LIBOR, M. SZPOCZEK-SALO. Katowice 2012.

³⁰ Wywiad przeprowadzony 1 marca 2011 roku przez autora z księdzem arcybiskupem Damianem Zimoniem (rkps w posiadaniu autora), s. 2.

³¹ AAKat., Akta lokalne, Syrynia Parafia św. Antoniego Padewskiego, Ogólne 1923–1978, sygn. AL 02211, Protokół wizytacji dekanalnej z dnia 10 listopada 1955 roku, k. 253.

³² AAKat., Akta Lokalne, Zawada Parafia Podwyższenia Krzyża Świętego, Ogólne 1938–1989, sygn. AL 02537, Pismo Kulesy do Kurii z dnia 26 czerwca 1969 roku, k. 190.

zezwoleń na odbycie procesji w tym dniu pociągałoby za sobą ograniczenie ruchu drogowego na głównych trasach komunikacyjnych, co spowodowałoby poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa i porządku publicznego³³. Jednocześnie ten sam dokument podaje – interesujące z badawczego punktu widzenia – rozwiązanie tego problemu. Okazuje się, że najlepszym sposobem na jego ominięcie miało być udanie się na odpust indywidualnie: „równocześnie nadmienia się, że indywidualny wyjazd wiernych do Pszowa byłby w tym przypadku najwłaściwszym rozwiązaniem, bowiem sposób odbycia procesji nie stanowi przeszkody do wzięcia udziału w uroczystościach³⁴. Oczywiście udanie się na pielgrzymkę indywidualnie nie było tym samym, czym pielgrzymka z krzyżem, sztandarami i śpiewem na ustach, ale było swoistym rozwiązaniem problemu. Słowa te pokazują jednak, że władze niższego szczebla nie do końca wypełniały swoją misję ateizacyjną. Wiadomo, że duża część komunistów była katolikami³⁵, a niektórzy z nich brali udział w pielgrzymkach³⁶. Część z urzędników, czy w ogóle członków Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej wykonywała swoje obowiązki zawodowe, aby mieć z czego żyć i utrzymać rodzinę, żyła w takim, a nie innym państwie. Odmowę zezwolenia na organizację pielgrzymki w 1967 roku otrzymały także Lyski³⁷, Zwonowice³⁸, czy Radoszowy³⁹. Kolejny protokół z Kokoszyca ukazuje także jeszcze jedną metodę walki z ruchem pielgrzymkowym: „procesje odbyły się w św. Marka i dni krzyżowe oraz Bożego Ciała. Był referent od spraw wyznań, by ich na własną rękę zaniechać. Procesji poza parafię ten sam referent groźbą konsekwencji karnych zakazał np. gradowa, uświęcona ponad 100 letnią tradycją, procesja na odpust do Pszowa...⁴⁰. Do walki bezpośrednio zostali także zobowiązani urzędnicy, którzy pod groźbą kar i konsekwencji prawnych, próbowali przeszkodzić pielgrzymkom. Innym źródłem są także kroniki parafialne. Pod datą 28 kwietnia 1970 roku w parafii w Syryni zapisano: „Dziś o godz. 6.30 Msza Św. i wymarsz pątników do Pszowa na odpust. Tradycyjna pielgrzymka, ale i tradycyjna odmowa Polskiej Powiatowej Rady Narodowej w Wodzisławiu na urządzenie pielgrzymki. Ale idziemy jak zawsze z krzyżem na czele i pieśnią na ustach i ze łzami w oczach, z sercem gorejącym »Do Ciebie Matko...«⁴¹. Zdarzało się także tak,

³³ Archiwum Państwowe w Katowicach (dalej: APKat.), zespół 12/543 Urząd Wojewódzki w Katowicach (dalej: UWK), Wydział do Spraw Wyznań (dalej: WdW), sygn. 374, k. 61.

³⁴ Ibidem.

³⁵ H. DOMINICZAK: *Organy Bezpieczeństwa PRL...*, s. 40.

³⁶ Ibidem, s. 279.

³⁷ APKat., UWK, WdW, sygn. 252, k. 18.

³⁸ APKat., UWK, WdW, sygn. 258, k. 53.

³⁹ APKat., UWK, WdW, sygn. 443, k. 41.

⁴⁰ AAKat., Akta lokalne, Kokoszyce Parafia Niepokalanego Serca Maryi. Ogólne 1928–1988, sygn. AL. 01052, Protokół wizytacji dziekańskiej z 27 października 1955 roku, k. 179.

⁴¹ Archiwum Parafii Syrynia (dalej: APSyr.), Kronika Rzymsko-katolickiej parafii pod wezwaniem św. Antoniego z Padwy w Syryni, k. 5.

że władzom udało się nie dopuścić do pielgrzymki, jak na przykład w Pstrążnej w 1954 roku⁴².

Działania partii nie kończyły się tylko na ograniczeniu udziału wiernych w odpuscie, ale próbowano także przeszkadzać w samym przebiegu uroczystości. Niejednokrotnie w trakcie pielgrzymek w czerwcu i wrześniu władze powiatowe organizowały imprezy konkurencyjne dla dzieci i młodzieży. Zdaniem władz politycznych: „wszystkie wystąpienia [duchownych – przyp. M.S.] jakie miały miejsce w Pszowie dotyczyły atakowania władz powiatowych za odciąganie dzieci i młodzieży od odpustu w Pszowie poprzez organizowanie w tym dniu na terenie całego powiatu imprez szkolnych oraz ślubowania pierwszoklasistów”⁴³. Innym przykładem mogą być działania prowadzone przed koronacją obrazu⁴⁴ 9 września 1979 roku⁴⁵. Władze planowały w tym samym czasie zorganizować „Dni Wodzisławia Śląskiego”. W trakcie uroczystości kościelnej przez Pszów miał przejechać wyścig kolarski, planowano zorganizowanie dyskoteki, koncertów oraz konkursów. Jednak dzięki interwencji dziekana pszowskiego księdza Gerarda Wengierka i ówczesnego proboszcza księdza Stanisława Holony u władz, wyścig ominął Pszów. Młodzież uporządkowała także „Plac Bojowników Radzieckich”, a władze zobowiązały się do dostarczenia wystarczającej ilości energii elektrycznej, przygotowania parkingów, a także nie zwiększania ilości punktów sprzedaży alkoholu⁴⁶. Były więc różnice w polityce władz centralnych i terenowych. Lokalnym decydentom PZPR, uwikłanym w układy towarzyskie i rodzinne nie zależało na niszczeniu religii. Choć oczywiście „Dni Wodzisławia” odbyły się, ale władze poszły mimo wszystko na daleko idący kompromis. Inne przykłady walki z tą formą kultu można by oczywiście mnożyć. Faktem jest także to, że Pszów nie był areną takich działań Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego, a później Służb Bezpieczeństwa jak Piekary, ale widać z powyższych przykładów, że działania były prowadzone. „W zainteresowaniu władz partyjno-państwowych i organów bezpieczeństwa pozostawały również lokalne sanktuaria, które w ich ocenie nie miały dużego oddziaływania społecz-

⁴² Archiwum Parafii Pstrążna (dalej: APPstr.), Kronika Parafii św. Mikołaja w Pstrążnej, k. 68.

⁴³ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach (dalej: AIPNKat.), Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych (dalej: WUSW) w Katowicach, Teczka pracy T.W. ps. „Longines”, sygn. IPN Ka 0055/184 t. 2, Notatka służbowa z odbytego w dniu 10 września 1974 roku spotkania z T.W. ps. „Longines”, k. 16.

⁴⁴ Stare korony zostały skradzione w 1976 roku. Z kolei nowe zostały poświęcone przez papieża Jana Pawła II 6 czerwca 1979 roku w Częstochowie. W: A. MATUSZCZYK-KOTULSKA: *Pszów. Sanktuarium...*, s. 28–29.

⁴⁵ Archiwum Parafii Pszów (dalej: APPsz.), Kronika Parafii Pszów 1978–2010, [b.s.]; „Gość Niedzielny” z 30 września 1979, s. 1–8; A. MATUSZCZYK-KOTULSKA: *Pszów. Sanktuarium...*, s. 28–29.

⁴⁶ ADPSz., Protokoły zebrań dekanalnych i konwentów, Protokół ze spotkania u Prezydenta Miasta Wodzisław Śl. w dniu 23 sierpnia 1979 roku, [b.s.].

nego w skali województwa czy diecezji, bo nie były miejscem zorganizowanych pielgrzymek pieszych, ale w określonych warunkach kult Maryjny mógł się rozwinąć. Profilaktycznie obserwowano takie miejsca, jak Pszów czy Leśniów, ale nie prowadzono w stosunku do nich tak wnikliwych analiz, jak w przypadku Jasnej Góry, Piekar Śląskich czy nawet Turzy Śląskiej⁴⁷.

W 1980 roku pielgrzymi do Pszowa przybyli z następujących miejscowości: Gaszowic, Jankowic, Zwonowic, Niedobczyc, Bietułów, Popielowa, Lysek, Kobyli, Kokoszyc, Rydułtów, Radlina, Pogrzebień, Boguszowic, Niewiadomia, Głożyn, Wodzisławia, Jastrzębia i Krzyżkowic⁴⁸. Charakter Pszowa, jako miejsca pielgrzymkowego pozostawał więc lokalny, choć został zatracony charakter wielonarodowych pielgrzymek. Po 1945 roku przychodziły osoby pochodzące z różnych stron Polski. W pewnym sensie było to także podkreślenie wielokulturowości Śląska. Pszowska kronika parafialna podaje, że po koronacji obrazu w 1979 roku wzrosła liczba pielgrzymek, które przybywały z: Cieszyna, Ustroń, Zabrze, Chorzowa, Raciborza, Katowic, czy nawet z Krakowa⁴⁹.

Wielkie znaczenie dla Pszowa miało ustanowienie, rozporządzeniem z dnia 10 kwietnia 1924 roku⁵⁰, nowego dekanatu, który powstał w miejsce zlikwidowanego dekanatu pogrzebieńskiego. Zarządzenie Administratora Apostolskiego Augusta Hlonda weszło w życie 1 maja 1924 roku. Decyzja ta miała kilka przyczyn. Po pierwsze wydarzenia po I wojnie światowej zmieniły przynależność państwową Górnego Śląska. Poprzednia lokalizacja nie była zbyt wygodna, ponieważ Pogrzebień znalazł się prawie nad samą granicą z Republiką Weimarską, a od lat 30. z III Rzeszą. Istniało wielkie prawdopodobieństwo, że chciano uniknąć konfliktów narodowościowych, choć jak pokazują źródła to właśnie Pszów stał się areną najsilniejszych spiek pomiędzy ludnością polską i niemiecką. Innym powodem zlokalizowania siedziby diekany w Pszowie, była chęć podkreślenia miejsca centralnego⁵¹ dla całej ziemi rybnicko-wodzisławsko-raciborskiej. Ksiądz arcybiskup D. Zimoń w udzielonym wywiadzie tak opisywał tę jednostkę kościelną: „jest to dekanat, który tradycyjnie oscyluje wokół najważniejszego ośrodka kultu, mianowicie Pszowa”⁵². Ksiądz A. Hlond dodatkowo zmierzał do podkreślenia znaczenia Pszowa, jako miejsca pątniczego dla lokalnej społeczności.

Mieszkańcy Pszowa i okolic to ludzie o jednolitym przekroju społecznym. W większości mieszkający na wsi i w mniejszych miasteczkach, zajmujący się obok uprawy roli pracą na kopalniach, w szczególności „Anna” i „Rydułtowy”. Bardzo ważne słowa o Pszowie wypowiedział 10 września 1971 roku ksiądz

⁴⁷ Ł. MAREK: „*Kler to nasz wróg*”..., s. 381.

⁴⁸ APPsz., Kronika Parafii Pszów 1978–2010, [b.s.].

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ „Rozporządzenia Administracji Apostolskiej Śląska Polskiego” 1924, nr 15, s. 80.

⁵¹ J. KAPOŁKA: *Dekanat pszowski*..., s. 50.

⁵² Wywiad przeprowadzony 1 marca 2011 roku..., s. 1.

arcybiskup wrocławski Bolesław Kominek: „poza tym ze względów duszpasterkich ważne jest położenie Pszowa, w regionie, który podlega obecnie najintensywniejszym przemianom na Śląsku, a może nawet w Polsce. Stąd wyjątkowo aktualne znaczenie Pszowa i kultu maryjnego w tym miejscu”⁵³. Matka Boska w Pszowie miała być wytechnieniem dla spracowanych górników. „Odrębność dekanatu i jego jedyność ukształtowała tradycja. Konkretnie sanktuarium kultu maryjnego w Pszowie. Cudowny obraz Matki Bożej Pszowskiej zawsze uśmiechniętej, ściągął z Ziemi Rybnickiej oraz Raciborskiej niezliczone rzesze wiernych szczególnie bractwo górniczą z pobliskich kopalń. Przychodzili górnicy z całymi rodzinami przed cudowny obraz, by uprosić sobie błogosławieństwo i opiekę w nader trudnej i niebezpiecznej pracy, w wydobywaniu czarnych diamentów”⁵⁴.

Biskup Bednorz w 1974 roku zalecał, aby Pszów stał się centrum pielgrzymkowym dla ROW⁵⁵. Choć nazwa dziś już nie jest stosowana, słowa te wydają się mieć bardzo duże znaczenie. Biskupowi Bednorzowi nie chodziło w ogóle o to, aby Pszów stał się centrum ROW, ponieważ już dawno taką rolę odgrywał. Zależało mu na tym, aby Pszów wyszedł poza ciasne ramy ziemi rybnicko-wodzisławskiej i stał się centrum pielgrzymkowym dla całej diecezji. Biskupowi chodziło także o to, aby zintensyfikować ruch pielgrzymkowy przez cały rok, aby Pszów nie był centrum religijnym przez jeden, czy dwa dni w roku w czasie odpustów. Miejsce to miało wyjść z marazmu. Pszów był potrzebny diecezji w czasie walki władz komunistycznych z Kościołem katolickim. Ksiądz Kapołka pisał o Pszowie w 1984 roku, jako o „kuźni wiary i religijności ziemi rybnickiej”⁵⁶. Stąd można wnioskować o dużej roli religijnej Pszowa w tym czasie.

Starania biskupa H. Bednorza o rozwój śląskich sanktuariów były w latach 70. elementem większej kampanii na rzecz rozwoju lokalnych miejsc kultu w diecezji katowickiej. Do takich właśnie został zaliczony nieprzypadkowo, o czym mowa była wyżej, kościół parafialny w Pszowie. Troską otaczał biskup oczywiście i Piekary Śląskie, jako sanktuarium diecezjalne. Jednak jego zamierzeniem był rozwój, wzorem Piekar, mniejszych lokalnych sanktuariów takich jak Turza Śląska, Pszów, czy Bogucice. Podkreślił to we *Wskazaniach dotyczącychżywienia duszpasterstwa w sanktuariach diecezjalnych* z 12 XI 1977 roku, gdzie uwydatnił, że miejsca pielgrzymkowe mają być silną odpowiedzią na ateizacyjną politykę partii. „Współczesna mentalność urobiona przez technikę, a również przez propagandę ateistyczną, nawet nie rzadko u ludzi wierzących nie dopuszcza istnienia cudów, czego wyrazem jest często używa-

⁵³ AAKat., Akta lokalne, Pszów Parafia Narodzenia NMP. Ogólne 1927–1978, sygn. AL. 01894, Pismo biskupa Bednorza z dnia 24 września 1971 roku, k. 352.

⁵⁴ J. KAPOŁKA: *Dekanat pszowski...*, s. 8.

⁵⁵ ADPsz., Pszów, Dekret wizytacyjny z dnia 6 listopada 1974 roku, [b.s.].

⁵⁶ J. KAPOŁKA: *Dekanat pszowski...*, s. 50.

ny slogan »cudów nie ma«. Duszpasterstwo w sanktuarium musi uświadamiać wiernym istnienie cudów⁵⁷.

Pielgrzymki pszowskie wykorzystywane były także przez biskupa H. Bednorza, podobnie jak piekarskie, jako trybuna do głoszenia głównych postulatów wobec władz komunistycznych. Obecny na corocznych odpustach biskup nie omieszkiał przypominać władzom katolickich żądań: „my nie zaciskamy pięści, ani nie mówimy złorzeczeń pod adresem tych, którzy ciągle, od kilkunastu lat odmawiają pozwolenia na budowę nowych kościołów w Jastrzębiu. Ale my prosimy, my się modlimy i my dalej będziemy prosić, coraz głośniej będziemy prosić. Ta prośba ogarnie cały Śląsk, który będzie wołał o budowę nowych kościołów”⁵⁸. Z powyższych cytatów wynika, że duchowny ten stawiał postulaty wobec władz nie tylko w trakcie stanowych pielgrzymek do Piekar Śląskich, ale także w innych lokalnych sanktuariach diecezji. Po drugie można zauważyć rolę Pszowa w kontekście okolicznych miast. W tym wypadku nieprzypadkowo wymienione zostało Jastrzębie-Zdrój, które zaliczane było jako stałe zaplecze, z którego co roku na odpust do Pszowa przybywali liczni wierni. Warto w tym miejscu podkreślić także to, że właśnie w Jastrzębiu w latach 70. rozgrywał się największy spór pomiędzy władzami państwowymi a kościelnymi na tle budownictwa sakralnego.

Patrząc na Pszów w kontekście miejsca sanktuarium w życiu religijnym Śląska, możemy dojść do wniosku, że od wieków ścięrały się tu trzy kultury, gdzie na podstawie historii można odkryć tajemnicę przeszłości i odkryć dwie wartości – dobro i piękno⁵⁹.

Źródła i opracowania

Archiwalia

Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach:

- Akta Lokalne
- Akta Rieczowe

Archiwum Dekanatu Pszów

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach:

- Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych

⁵⁷ AAKat., Akta Rieczowe, Listy pasterskie, sygn. ARZ 00178, Wskazania dotyczące ożywienia duszpasterstwa w sanktuariach diecezjalnych, k. 85.

⁵⁸ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie (dalej: AIPN Waw.), Biskup Herbert Bednorz, sygn. IPN BU 0639/186 t. 1, Stenogram kazania wygłoszonego przez bpa H. Bednorza w Pszowie w dniu 9 września 1973 roku, k. 23.

⁵⁹ M. SOBECZKO: *Miejsce dekanatu pszowskiego w diecezji katowickiej w latach 1924–2004*. Katowice 2012, s. 152.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie:
– Biskup Herbert Bednorz
Archiwum Państwowe w Katowicach:
– Urząd Wojewódzki w Katowicach: Wydział d.s. Wyznań
Archiwum Parafii Pstrążna
Archiwum Parafii Pszów
Archiwum Parafii Syrynia

Dokumenty, akty prawne opublikowane

Chronik des Pfarr- und Wallfahrtsorten Pschow im Kreise Rybnik in preussisch Oberschlesien : nebst einem Anhang: Chronik der nach Pschow adjungirten Parochie Rydultau / bearbeitet und hrsg. von Paul Skwara, Augustin Wolczyk. Rybnik 1861.
KAPOLKA J.: *Dekanat pszowski.* Pszów 1984. Oprac. M. SOBECZKO w 2009.
KOWOL K.: *Kronika, czyli historia przeszłości kościołów nad Odrą.* T. 2. Pszów 1938.
KOWOL K.: *Kronika Pszowa i Rydułtów, 107 lat należących do parafii pszowskiej oraz opis kopalni Anna, której stuletni jubileusz przypada na rok 1943.* Katowice 1939.
Kronika czyli historyczna wiadomość o Pszowie farnem i pątnem miejscu w Rybnickim w pruskiem Górnem Szlązku ułożona i napisana przez Księdza Pawła Skwarę Fararza pszowskiego i Rydułtowskiego i Księdza Augustyna Wolczyk kapelana z dodatkiem kroniki o Rydułtowskiej ku Pszowu połączonej Parafii. Rybnik 1862.
„Rozporządzenia Administracji Apostolskiej Śląska Polskiego” 1924.
TRIEST F.: *Topographisches Handbuch von Oberschlesien.* Zweite Hälfte. Wrocław 1865.

Zebrane relacje

Wywiad przeprowadzony 1 marca 2011 roku przez autora z księdzem arcybiskupem Damianem Zimoniem (rkps w posiadaniu autora).
Wywiad przeprowadzony 31 marca 2011 roku przez autora z księdzem profesorem Jerzym Szymikiem (rkps w posiadaniu autora).

Prasa

„Gość Niedzielny” 1979.

Opracowania

BANAŚ K.: *Komunistyczny aparat bezpieczeństwa wobec pielgrzymek stanowych do Piekar Śląskich (1947–1989).* Katowice 2013.
DOMINICZAK H.: *Organy Bezpieczeństwa PRL wobec Kościoła katolickiego w latach 1944–1989.* Warszawa 2000.
Domowy śpiewnik kościelny i domowy wraz z książką modlitewną, dla wygody katolików z różnych książek i śpiewników zebrany i ułożony, polecony przez Jego Eminencyą Kardynała, Xiążęcia Biskupa wrocławskiego Melchiora de Diepenbrock i Jaś. Wiel. Biskupa z Dyany, Sufragana wrocławskiego Daniela Latussek. Piekary 1859.
DUDEK A., GRYZ R.: *Komuniści i Kościół w Polsce (1945–1989).* Kraków 2003.
GÓRECKI J.: *Pielgrzymki na Górnym Śląsku w latach 1869–1914.* Katowice 1994.
GÓRECKI J.: *Z wdzięcznością i błaganiem u Matki Bożej Piekarskiej: studium historyczno-pastoralne pielgrzymowania do Piekar Śląskich.* Katowice 2008.
KARWOT Z.: *Pszów. Kult Matki Boskiej (1723–1921).* Marklowice 2001.

- KOPCZYK A.: *Pszów jako osada górnicza*. Praca licencjacka. Uniwersytet Śląski, Ośrodek Dydaktyczny w Rybniku. Rybnik 2009.
- KUNCE A.: *Konkret smakuje najbardziej*. W: A. KUNCE, Z. KADŁUBEK: *Myśleć Śląsk. Wybór esejów*. Katowice 2007.
- LIBURA I.: *Z dziejów domowych powiatu. Gawęda o ziemi rybnickiej*. Opole 1984.
- MAREK Ł.: „Kler to nasz wróg”. *Polityka władz państwowych wobec Kościoła katolickiego na terenie województwa katowickiego w latach 1956–1970*. Katowice 2009.
- MAROŃ F.: *Dzieje Pszowa jako mikroregionu górnośląskiego życia parafialnego, pątniczego i narodowego*. „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 1976, nr 9.
- MATUSZCZYK-KOTULSKA A.: *Pszów. Sanktuarium nadziei*. Pszów 2006.
- MICEWSKI A.: *Kościół – Państwo 1945–1989*. Rzeszów 1994.
- MIELAŃCZYK M.: *Przy ołtarzu niebieskiej pocieszycielki. Kształtowanie sanktuarium maryjnego wokół cudownego wizerunku Matki Boskiej w Pszowie*. Pszów 2010.
- MUSIOŁ L.: *Monografia historyczna Pszowa oraz zarys historyczny gminy i parafii Krzyżkowice*. Pszów 1998.
- MYSZOR J.: *Pielgrzymki Górnoślązaków w XIX i na początku XX wieku*. „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 1982, nr 15.
- MYSZOR J.: *Stosunki Kościół – państwo okupacyjne w Diecezji katowickiej 1939–1945*. Katowice 1992.
- NOSZCZAK B.: *Polityka państwa wobec Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce w okresie internowania prymasa Stefana Wyszyńskiego 1953–1956*. Warszawa 2008.
- PAWLICKA K.: *Polityka władz wobec Kościoła katolickiego (grudzień 1970 – październik 1978)*. Warszawa 2004.
- PAWLIK J.: *Diecezja katowicka*. W: *Życie religijne w Polsce pod okupacją hitlerowską 1939–1945*. Red. Z. ZIELIŃSKI. Warszawa 1982.
- PAWLIK J.: *Miejsca pątnicze i ruch pielgrzymkowy w Diecezji katowickiej*. „Nasza Przyszłość. Studia z dziejów Kościoła kultury katolickiej w Polsce” 1975, nr 44.
- PORWOL P.: *Bazylika NMP w Pszowie*. Racibórz 2003.
- Propaganda antykościelna w Polsce w latach 1945–1978*. Red. S. DĄBROWSKI, B. ROGOWSKA. Wrocław 2001.
- Represje wobec duchowieństwa Kościołów chrześcijańskich w okresie stalinowskim w państwach byłego bloku wschodniego*. Red. J. MYSZOR, A. DZIUROK. Katowice 2004.
- Represje wobec osób duchownych i konsekrowanych w PRL w latach 1944–1989*. Red. A. GRZEŚKOWIAK. Lublin 2004.
- SOBECZKO M.: *Miejsce dekanatu pszowskiego w diecezji katowickiej w latach 1924–2004*. Katowice 2012.
- SOBECZKO M.: *Miejsce Dekanatu pszowskiego w Diecezji śląskiej w latach 1924–2004*. Praca magisterska. Uniwersytet Śląski. Katowice 2011.
- SOBECZKO M.: *Ponad granicami. Budowa nowej socjalistycznej rzeczywistości przez polskie władze komunistyczne w latach 1945–1989*. W: *Problematyka granic w refleksji społeczno-humanistycznej*. Red. M. KORNACKA, G. LIBOR, M. SZPOCZEK-SAŁO. Katowice 2012.
- Spółeczeństwo – Państwo – Kościół (1945–2000). Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej Szczecin, 15–16 VI 2000 r.* Red. A. KAWECKI, K. KOWALCZYK, A. KUBAJ. Szczecin 2000.
- Stalinizm i rok 1956 na Górnym Śląsku*. Red. A. DZIUROK, B. LINK, K. TARKA. Katowice–Opole–Kraków 2007.
- SZYMIK J.: *Dziennik pszowski. 44 kartki o ludziach, miejscach, Śląsku i tęsknocie*. Pszów–Katowice 2004.

ZIELIŃSKI Z.: *Kościół w Polsce: 1944–2002*. Radom 2003.

ŻARYN J.: *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944–1989)*. Warszawa 2003.

ŻARYN J.: *Kościół w PRL*. Warszawa 2004.

Strony internetowe

www.sanktuarium.pszow.wiara.pl. (dostęp: 2.01.2016).